

Salo | Mijn geschiedenis

Salo

Mijn geschiedenis

TRILOGIE

Salo Muller

Nobel Boeken

Colofon

Salo, mijn geschiedenis, trilogie

2024

copyright Nobel Boeken/Salo Muller

isbn gedrukte uitgave: 978-90-834633-1-5

isbn ebook: 978-90-834633-2-2

Overpeinzingen bij mijn levensloop (2024)

Het gevecht met de Nederlandse spoorwegen (2020, 2024)

Tot vanavond en lief zijn hoor! Oorlogsherinneringen (2005, 2014, 2024)

Vormgeving: Coco Bookmedia

Foto cover: Wouter le Duc

nobelboeken.nl

Inhoud

I	Overpeinzingen bij mijn levensloop	7
II	Het gevecht met de Nederlandse Spoorwegen	79
III	Tot vanavond en lief zijn hoor!	185

Naast auteur is Salo Muller al vele jaren een veelgevraagd spreker over de jaren van de Holocaust. En streed hij bij de Nederlandse Spoorwegen voor schadevergoeding voor overlevenden en nabestaanden van de Holocaust. In 2020 kreeg hij voor zijn werk een koninklijke onderscheiding als Officier in de Orde van Oranje Nassau.

I

Overpeinzingen bij mijn levensloop

Voor Conny, kinderen en kleinkinderen

Inhoud

Terugblik

- 1 Toen...
- 2 Mijn ouders
- 3 De onderduik
- 4 Tante Ju
- 5 Friesland
- 6 Einde oorlog
- 7 ‘Genezen’ in Zwitserland
- 8 Nieuwe echte ouders
- 9 School en studie
- 10 Ajax
- 11 Conny
- 12 De snelste fysiotherapeut
- 13 Mijn latere verhaal
- 14 Spoorwegen
- 15 60 Jaar getrouwd

Naschrift

Terugblik

Met dit verhaal heb ik geprobeerd mijn belevenissen vanaf mijn zesde jaar op te schrijven. Wat ging er om in een klein jongetje? Begreep hij alles? Werd hij te snel volwassen?

Ik fantaseerde veel. Maar ik heb wel veel meegemaakt. Niemand heeft mij na de oorlog iets verteld. Ook niet over de vreselijke gebeurtenissen met mijn vader en moeder. Ik wilde, nee ik moest weten wat er met ze gebeurd is. Hebben ze erg geleden? Waren ze samen. Hebben ze nog wel eens aan mij gedacht? Ik uiteraard wel aan hen. Iedere dag weer. Nog steeds. Dat zal nooit veranderen. Na de oorlog had ik alleen een briefje van het Rode Kruis. 'Ze waren dus overleden.' Hoe? En wat gebeurde er allemaal met mij? Van toen tot nu.

De kleine Salo

1 | Toen...

Ik liep angstig tussen de mensen de zaal in. De zaal van de Hollandse Schouwburg. Iedereen liep door elkaar of zat op de grond. Wat was ik bang. Wat ging er gebeuren?

Opeens zag ik mijn vader en moeder op het toneel staan. Hoe kon dat? Wat was er gebeurd? Waarom had mijn moeder mij niet van school gehaald? En waarom stond mijn vader ook op het toneel tussen al die andere mensen? Ik kende bijna niemand.

Ik rende naar het toneel en schreeuwde naar mijn moeder. Ze zag mij en wilde mijn hand pakken. Op het moment dat ik met een voet op het toneel stond werd ik ruw aan mijn arm getrokken, zodat ik bijna achterover viel. Ik schreeuwde en wilde het toneel niet af. Ik schopte en sloeg om mij heen, maar het hielp niet. Een verpleegster en twee soldaten sleurden mij mee....

Mijn vader en moeder wisten zich geen raad. Wat moesten zij doen? Wat konden zij doen? Toen ik achterom keek zag ik dat mijn vader en moeder stonden te huilen. Een soldaat met een geweer schreeuwde tegen de mensen op het toneel. En speciaal tegen mijn ouders.

Toen werd ik mee naar buiten gedragen. Ik bleef schreeuwen en om mij heen slaan. Het regende en ik werd kletsnat. Er liepen toch veel mensen op straat en heel veel soldaten. Ze schreeuwden in een taal die ik niet kon verstaan. Ik werd een gebouw binnen geduwd en kwam terecht in een grote zaal met allemaal bedjes, hoog een laag. Ik kon niet stoppen met schreeuwen. Ik wilde naar mijn vader en moeder op het toneel. Ik werd door een verpleegster in een hoog bedje gezet. Een bedje met spijlen waar ik doorheen kon kijken. Maar door mijn tranen zag ik niets. Het snot liep uit mijn neus. Ik was bang. Wat ging er met mij gebeuren? Had mijn vader niet altijd gezegd: 'Nooit met vreemde mensen mee gaan. Wat er ook gebeurt?'

Maar wat nu? Van angst plaste ik in mijn broek. En niemand merkte het. Er lagen en zaten wel honderd kinderen in de zaal. En er liepen allemaal zusters rond.

's Middags was ik uit school gehaald door onze bovenbuurman. Oom Sam. Een lieve man met een snorretje. Hij had ook twee brillen. Een om te lezen en een om te kijken. Ik moest er altijd om lachen. Hij had ook geen haar. Mijn moeder zei altijd dat ik er niet om mocht lachen. Soms kunnen de mensen er niets aan doen dat ze geen haar hebben. Dan zijn ze kaal. Ik vond het eigenlijk best een beetje eng.

Oom Sam liep erg snel. Ik kon hem bijna niet bijhouden. Daarom pakte hij mijn hand. Opeens zag ik dat hij bloed op zijn hoofd had en op zijn hand. In de zak van zijn jas had hij een klein schaartje en daar had oom Sam zich aan bezeerd. We liepen naar een apotheek in de Maasstraat. Toen we daar binnen waren vroeg oom Sam of hij een verbandje kon krijgen. Eigenlijk mocht dat niet. Joden mochten niet geholpen worden. Ik begreep er niets van.

Oom Sam bracht mij naar mijn tante en oom. Tante Ju en oom Louis en mijn nichtje Ety. Zij woonden in de Dintelstraat op nummer 47. Ik moest van mijn vader en moeder altijd goed onthouden waar ik woonde. In de Molenbeekstraat en waar mijn tante en oom woonden. 'Je weet maar nooit.'

Mijn tante was een lieve vrouw, maar best een beetje streng. Ik mocht niet hardlopen in de kamer. Niet ballen in het huis en ik moest mijn schoenen uit doen. Vervelend allemaal. Maar ze was echt wel lief. Ze had altijd snoep in huis. In een mooi rood trommeltje. Ik mocht er altijd twee of zelfs drie snoepjes uit pakken. 'Maar 'wat je aanraakt moet je nemen.'

Toen oom Sam mij naar boven had gebracht ging hij direct weg. Ik hoefde van tante Ju mijn schoenen deze keer niet uit te doen. Ik dacht dat ze hilde. Maar ik wist het niet zeker want ik kon het niet goed zien. Mijn kleine nichtje lag in bed. 'Ze is een beetje ziek,' zei tante. 'Je mag niet naar haar toe, want dan kun jij ook ziek worden.'

Ik vroeg naar mijn moeder. Tante Ju zei dat ze straks wel thuis zou komen. Ik moest nu maar gaan spelen. Ik mocht ook blijven eten. Dat was altijd fijn. Tante Ju kookte altijd zo lekker en als ik niet wilde dan hoefde ik niet alles op te eten. Bij mama wel hoor. Altijd je bordje leeg eten en met je mond dicht kauwen. Niet smakken. En niet met je ellebogen op de tafel steunen als je eet. Tante Ju zei daar nooit wat over. Ik moest nu maar alleen gaan spelen en dat vond ik niet leuk. Oom Louis was ook thuis. Maar hij wilde 'deze keer' niet met mij spelen. Ik vond het wel raar. Normaal ging hij altijd met mij ballen of knikkeren in de

gang. Gelukkig gingen we al vroeg eten. ‘Dan kun je na het eten lekker vroeg naar bed,’ zei tante Ju. Ik mocht dan bij haar blijven slapen. ‘Dat zou een feest worden,’ dacht ik.

We aten boerenkool met worst. Ik vond het lekker. Als toetje kreeg ik yoghurt met heel veel suiker. Voor ik moest gaan slapen mocht ik eerst nog even plaatjes kijken. Tante Ju had een fotoboek met allemaal dieren er in. De leeuwen vond ik het mooist. Paarden ook wel. Ik hoefde zelfs mijn tanden niet te poetsen. Dat was nog nooit gebeurd!

Ik hoorde tante Ju en oom Louis zacht praten. ‘Ze zijn in de Schouwburg. Ik kan er natuurlijk niet naar toe. Ik weet me geen raad.’ Ik verstond iets van ‘De Joodse Raad.’ Ik had geen idee.

Mijn nichtje lag te slapen, dus moest ik ook zacht praten. Ik vond het niet fijn allemaal. Ik werd er zelfs een beetje bang van.

Opeens werd er hard aangebeld. Iemand schreeuwde dat er moest worden opengedaan. ‘Politie!’ hoorde ik. Tante Ju pakte me bij mijn hand en zei dat ik achter de deur moest gaan staan. Ik mocht pas weer tevoorschijn komen als zij het zou zeggen. Oom Louis deed de benedendeur open door aan het touw te trekken. Ik hoorde mensen naar boven stormen. Door de spleet van de deur kon ik alles zien. Een politieagent en twee soldaten met een geweer. Ze schreeuwden tegen tante Ju.

‘Het is een razzia,’ zei de agent. Ik begreep dat zij mee moesten komen. De auto stond voor de deur klaar. Tante Ju zei toen dat ze niet mee konden. Haar dochtertje lag in bed met roodvonk. Erg besmettelijk. Toen zei de agent dat ze thuis moesten blijven tot het kind beter zou zijn. Dan moesten ze zich melden. Ik begreep het niet helemaal. Maar het duurde wel lang allemaal. Zo lang zelfs dat ik niet stil kon blijven staan. De agent zag mij en schreeuwde wie ik dan wel was. ‘Het zoontje van mijn zusje,’ zei tante Ju. Het antwoord: ‘Hij is niet ziek, dus moet hij wel meekomen, en snel.’ Ik mocht niet eens mijn jasje aandoen.

Ik werd hardhandig mee naar beneden genomen. Ik was vreselijk bang. Wat ging er gebeuren er waar brachten ze mij naar toe? Beneden stond voor de deur, half op de stoep, een hele grote groene auto. De achterkant was open en er zaten allemaal mensen in. Op banken die langs de kant stonden. Ik werd er tussen gegooid. Ik zei niets en de mensen zeiden ook niets tegen mij. Ik moest op de grond zitten. Op de bank was geen plaats meer. Nadat er nog vier mensen in

geduwd waren ging de auto rijden. Ik kon me nergens aan vasthouden en werd daardoor heen en weer geslingerd. Ik had het ook erg koud. Maar ik ging niet huilen!

Na een hele tijd stopten we voor een groot gebouw in een drukke straat. Daar liepen allemaal soldaten met geweren en politieagenten. Het wemelde van de mensen. Het leek de markt wel. De mensen hadden allemaal, net zoals ik, een gele ster op hun kleren. Ze waren dus Joods! Maar alle mensen hadden koffers, tassen en kleren bij zich. Ik had niets. Mijn tante mocht mij niets meegeven. Daar was geen tijd voor.

Ik liep maar mee met alle mensen en soldaten naar de ingang van het gebouw en kwam terecht in een grote zaal. Bijna alle mensen zaten op de grond of op een koffer of een deken. Toen ik een beetje gewend was keek ik om mij heen. En toen in een flits zag ik mijn vader en moeder aan het einde van de zaal op een verhoging staan. Tussen allemaal mensen. Ik rende schreeuwend naar ze toe. Ik pakte de hand van mijn moeder en wilde op de verhoging klimmen. Maar ik werd dus door een soldaat beetgepakt en meegenomen.

Het zou de laatste keer zijn dat ik mijn ouders heb gezien.

Ik werd hardhandig meegenomen naar de overkant. ‘De kindercreche hoorde ik zeggen.’ Een zaal met allemaal kinderen.

Vier dagen en nachten heb ik in een houten bedje gestaan, gelegen en gezeten. Uren heb ik om mijn vader en moeder geroepen, gehuild en gegild. Ze zijn nooit gekomen. Er was een lieve zuster die mij af en toe eten en drinken kwam brengen. Toen ik moest plassen en poepen hoorde niemand mij roepen. Dus moest ik het wel in mijn broek doen. Wat zal mijn moeder wel zeggen, dacht ik. Het was verschrikkelijk druk in de zaal. Honderden kinderen zaten of lagen in bedjes. Veel kinderen schreeuwden of huilden om hun pappa of mama. Ik werd steeds banger. Door het huilen en schreeuwen moest ik ook braken. Al het eten spuugde ik er iedere keer weer uit. Zo ging het iedere dag. Totdat ik op een avond door een meneer uit mijn bedje werd getild en werd meegenomen naar de gang. Dat moment zal ik nooit meer vergeeten. Daar stond mijn oom Louis. Hij nam mijn hand en bracht zijn vinger naar zijn mond. Ik mocht niet praten! ‘We gaan gauw naar huis,’ zei hij zacht. Hij had ook een jasje voor me meegenomen. Het was koud op straat en pikdonker.

Toen we eindelijk bij tante Ju boven waren, moest ik vreselijk huilen. Zij ook. Ze liet direct het bad vollopen. ‘Je stinkt enorm,’ zei ze. Na het bad kreeg ik schone kleren en een heerlijk bordje griesmeelpap. Nooit heb ik meer zo een heerlijke pap gegeten!

Ondertussen had tante Ju een tas gepakt en ik zag dat ze daar mijn kleren in deed. Waarom? Opeens was daar Ome Co, de melkman. Iedere morgen kwam hij met een kar de straat in rijden. Dan kwamen de bewoners naar buiten om bij hem melk, boter en eieren te kopen. Hij kondigde zijn komst aan door middel van een bel. Die hoorde je al van verre.

Wat kwam ome Co doen? Hij had niets bij zich. Hij ging aan tafel zitten en vroeg ‘of ik het al wist?’ Wat moest ik weten?

Ik kwam er al snel achter. Tante Ju nam mij op schoot en knuffelde mij. Ik vond dat nooit fijn. Dat deed je bij baby’s maar niet met ‘grote jongens.’ Ze vertelde mij dat ik met ome Co mee moest. Dat nare, vervelende mensen Joodse mensen uit hun huis kwamen halen en dat ze mij misschien weer kwamen ophalen. Ik vond dat niet erg, dan zou ik toch weer bij mijn vader en moeder komen. Ik wilde dus niet met ome Co mee. Ik moest hard huilen en schreeuwde dat ik niet mee wilde. ‘Ik mag van pappa en mama nooit met vreemde mensen meegaan,’ gilde ik.

Maar ome Co pakte me beet en nam mij mee naar beneden. Tante Ju liep met ons mee. Zij had mijn tas in haar hand. Ik wist niet wat ik moest doen. Beneden gaf tante Ju de tas aan ome Co, gaf mij een kus en fluisterde: ‘Lief zijn hoor. Ik zie je weer snel.’

Dat ‘snel’ zou op een paar weken na ruim drie jaar duren. Ome Co was mijn eerste onderduikadres. Er zouden er nog acht volgen.

2 | Mijn ouders

Mijn ouders stonden dus op het toneel in de Hollandse Schouwburg. Met heel veel andere Joodse mensen. Diezelfde avond werden ze naar buiten gedreven. De bevelen werden schreeuwend gegeven en heel vaak werd er hardhandig opgetreden. De bewakers, Amsterdamse agenten en Duitse soldaten, wisten precies hoe ze de Joden moesten aanpakken. Voor de schouwburg stonden trams te wachten. Mijn vader en moeder, daar wil ik het over hebben, werden in de tram geduwd met hun schamele bezittingen en werden er op het Muiderpoortstation weer uitgeladen. Wat stond hun te wachten? Niemand wist het. Alleen de Duitsers. Zij hadden een plan. Alle Joden moesten vernietigd worden. Ook mijn ouders. Ik zie het allemaal voor me. Het laat me nooit los.

De Joden hadden vanaf mei 1942, al hun bezittingen moeten inleveren bij de Joodse bank Lippmann- Rosenthal, ook wel *Liro* of *Roofbank* genoemd. De Duitse bezetters openden een ‘nepfiliaal’ van de bank. Hier werd al het Joods bezit geroofd en verhandeld. Geld, diamanten, alles moest worden ingebracht. De meeste mensen deden dit ook. Want deed je het niet en de Duitsers kwamen er achter dan waren de sancties niet mals. Uiteindelijk zelfs dodelijk.

Op het station stonden de treinen al klaar. Iedereen werd in een wagon gepropt. De meeste Joden hadden een koffer en een deken bij zich. Sommige zelfs wat eten. Dat waren de Joden die van huis waren gehaald. Anderen die van de straat waren geplukt, hadden niets. Mijn moeder was vanuit haar werk rechtstreeks naar de Schouwburg vervoerd. Mijn vader is, toen hij hoorde dat mijn moeder was opgepakt, met een koffertje met kleding, naar haar toegegaan. Vrijwillig. Hij wilde mij ook meenemen. Maar hij had geen tijd om mij van school te halen. Dat vroeg hij aan oom Sam.

Ik heb me de eerste jaren na de oorlog afgevraagd of ik blij moest zijn, dat ik het had overleefd. Dat oom Sam mij niet naar mijn ouders heeft gebracht. Ik miste mijn ouders zo vreselijk. En ik kon er met niemand over praten. Wel had de dominee in Friesland mij gezegd dat ik iedere avond op mijn knieën voor het slapen gaan moest bidden. ‘Lieve heer

laat u mijn pappa en mama terug komen. Dank U'. Dat heb ik twee jaar stilletjes gedaan. Maar mijn ouders waren al in begin 1943 vermoord, volgens de brief van het Rode Kruis. Veel later bleek na onderzoek, dat mijn moeder inderdaad in februari 1943 direct na aankomst is vergast. Mijn vader werd te werk gesteld bij de IG Farben in het werkkamp Monowitz. Uiteindelijk bezweek mijn vader op 30 april 1943 in Auschwitz. Ik ben hier dagenlang van overstuurd geweest. 'Bezweken.' Wat heeft mijn vader meegemaakt? En mijn moeder? 'Vergast.' Ik kan het woord bijna niet opschrijven. Ik droom er van. Ik verbeeld mij dat ik er bij ben geweest. Het allemaal heb gezien.

Ik loop op de dingen vooruit.

De treinen reden af en aan naar het Kamp Westerbork in Drenthe. Mijn ouders moesten het laatste stuk van het station naar het kamp lopen. Later hebben ze de rails verlengd tot in het kamp.

Toen ze in het Kamp aankwamen werden mijn ouders gescheiden. Mijn moeder moest in een andere barak dan mijn vader. Al hun spullen werden nagekeken. Alles wat waarde had werd in beslag genomen. Mijn ouders kregen, net zoals alle andere gevangenen, een kampkaart waar het nummer van de barak op stond. Barak 65 voor mijn vader. De barak van mijn moeder weet ik niet. Na een paar dagen kreeg mijn vader het voor elkaar dat mijn moeder zich bij hem mocht voegen. Wat zal dat een vreugdevolle dag geweest zijn. Op zich was het niet zo heel erg in het kamp zou je denken. Natuurlijk zat je gevangen, maar de Duitsers hadden het zo voor elkaar dat de indruk gewekt werd dat het kampleven wel mee viel. Dus mocht je op transport worden gesteld naar bijvoorbeeld Sobibor of Auschwitz dan hoefde je niet zo in angst te leven!

Mijn vader en moeder hebben tien weken in Westerbork gezeten. In barak 65. Ik heb een postkaart in mijn bezit, die mijn vader naar zijn vader had gestuurd. Die woonde in de Lepelstraat 14 op de eerste etage in Amsterdam. Daarop schrijft hij: *'9 februari 1943. Lieve Menschen, Vandaag gaan ook wij op transport. Ieder op de beurt. Alles gaat goed hoor. Wij hebben het 10 weken uitgehouden en zijn reuze flink. Geven jullie de groeten aan allemaal en houden jullie je taai. Wij zijn zeker dat we jullie gauw terug zien. Nog vele dank voor alles wat jullie gedaan hebben en heb het leuk met allemaal. Vele kussen ook voor Pietersen en apart voor moeder. Tot ziens. Lena en Louis Bronstein.'*